

„Nikkei“ bendruomenė Brazilijoje – identiteto formavimas ir integracijos iššūkiai

VLADAS BARTOCHEVIS

Lietuvos socialinių tyrimų centras, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius

El. paštas vladasbarto@gmail.com

Straipsnyje analizuojama japonų kilmės etninės mažumos grupės identiteto formavimo raida ir atskleidžiami integracijos iššūkiai Brazilijos visuomenėje. Nikėjų bendruomenė yra viena iš didžiausių etninės mažumos grupių Brazilijoje bei didžiausia japonų kilmės bendruomenė už Japonijos teritorijos ribų. Pabėgėlių krizės akivaizdoje analizuoti kontrastingų kultūrų grupių susidūrimą ir bandymą koegzistuoti toje pačioje erdvėje yra iššūkis ir kartu pagalba formuoti nuomonę šia tema tyrėjams, pareigūnams ar eiliniams žmonėms. Straipsnio pabaigoje suvoksime, kad, nepaisant dabar vyraujančių teigiamų išankstinių nuostatų vienas kitam, išlieka „mes“ ir „jie“ suvokimai. Jie kyla dėl iš dalies japonų kilmės bendruomenių narių, turinčių norą išsiskirti ir išlaikyti savo statusą, taip pat dėl vietinių gyventojų daugumos teigiamos diskriminacijos ir, galiausiai, dėl aiškių išskiriančių fizinių bruožų.

Raktažodžiai: identiteto formavimas, integracija, stereotipai, asimiliacija, imigracija

---

ĮVADAS

2008 m. visoje Brazilijoje buvo minima 100 metų sukaktis nuo japonų imigracijos į šią šalį pradžios. Brazilijos bei Japonijos valdžios iniciatyva buvo suorganizuota įvairių švenčių, publikuota keletas knygų, surengta įvairių diskusijų šia tema. Kadangi *nipo-brazilai* yra viena didžiausių etninės mažumos grupių Brazilijoje bei didžiausia japonų bendruomenė už Japonijos teritorijos ribų, todėl japonų imigracija yra svarbus faktas tiek Brazilijos, tiek Japonijos istorijai bei abiejų šalių socialiniam ir ekonominiam gyvenimui.

2015 m. Europai šis straipsnis taip pat yra itin aktualus, kadangi esame vienos didžiausių migracijos / pabėgėlių krizės akivaizdoje. Analizuoti kitų šalių patirtis šia tema gali būti naudinga numatant iššūkius ir galimas reakcijas. Nepaisant to, kad japonų imigrantų Brazilijoje kultūriniai bei socialiniai bruožai yra skirtingi nei dabartinių imigrantų / pabėgėlių Europoje ir kad pati Brazilija yra visiškai kitokia nei Europa, tačiau iššūkiai ir sprendimai gali būti panašūs, nes problemos esmė yra tokia pati – kaip tinkamai reaguoti vietinių gyventojų daugumai ir atvykėlių mažumai, kad jie galėtų sugyventi.

Japonija yra čia; Brazilijos japonai; ieškoma japoniškos dvasios. Šiais ir panašiais teiginiais buvo rutuliojamos diskusijos minint japonų imigracijos šimtmetį. Įdomu konstatuoti

faktą, kad šie teiginiai buvo išsakyti 20, 50, 80 metų minėjimuose. Tai rodo, kad savos vietos paieškos ir įsitvirtinimas Brazilijos visuomenėje yra nuolat aktualus reiškinys japonų kilmės individams.

Apie 1,2 milijonų brazilų yra japonai – dažniausiai viešuose diskursuose šis pasakymas priimamas kaip teiginys, o ne kaip klausimas. Ar tai yra japonų kilmės ir ne japonų kilmės žmonių santykių rezultatas? Ar šis atskyrimas atsispindi japonų kilmės bendruomenės narių tarpusavio santykiuose? Ar nikėjū bendruomenė San Paule yra San Paulo japonų dalis, ar Japonijos dalis miesto teritorijoje? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus keliami šie uždaviniai: 1. Nagrinėti japonų imigracijos raidą. 2. Analizuoti japonų kilmės žmonių bendruomenės tarpusavio santykį. 3. Nagrinėti japonų kilmės individų stereotipų susiformavimą ir jų kitimą brazilų atžvilgiu bei brazilams japonų kilmės žmonių atžvilgiu, atskleidžiant išskylančius integracijos iššūkius.

Iškelti klausimai ir uždaviniai orientuoti į darbo tikslą – analizuoti japonų kilmės etninės mažumos grupės identiteto formavimo raidą ir atskleisti jų integracijos iššūkius. Šiam tikslui pasiekti buvo nagrinėjama įvairi užsienio autorių literatūra, daugiausia remtasi brazilų ir japonų kilmės brazilų darbais.

PIRMIEJI INTEGRACIJOS IŠŠŪKIAI

Japonų imigracija skiriasi nuo europiečių imigracijos dėl ryškesnių kultūrinių ir etninių priešingybių, taip pat kai vertiname sukeliančius kultūrinius konfliktus – „kalbame apie dvi labai kontrastingas civilizacijas – Vakarų ir Rytų. Todėl šiuo atveju skirtumai yra gilesni, akivaizdesni už skirtumus nuo už Atlanto išsivysčiusių civilizacijų“ (Kodama 2007: 193).

Kitas skirtumas nuo europiečių migracijos yra tas, kad Japonų migracijos srovė į Braziliją buvo vėlesnė: 1824 m., dveji metai po to, kai Brazilija įgijo nepriklausomybę, atvyksta pirmieji vokiečių imigrantai; 1841 m. atvyksta pirmieji Portugalijos imigrantai, po to, kai Brazilija nebebuvo jų kolonija; 1856 m. atvyksta pirmieji ispanai; 1867 m. – iš JAV ir Lenkijos; 1872 m. – austrai; 1874 m. – Italijos imigrantai (Miyao 2002: 51).

1888 m., kai vergystė buvo oficialiai panaikinta Brazilijoje, valdžia labiau skatino imigrantų atvykimą. 1892 m. atvyksta pirmieji imigrantai iš Kinijos ir 1894 m. – pirmieji Japonijos imigrantai. Tačiau oficiali japonų imigracijos pradžia yra 1908 m., kai Japonija siunčia pirmąjį imigrantų laivą „Kasato-Maru“ su 782 keleiviais.

Nuo XIX a. pabaigos iki XX a. vidurio, didėjant skurdui bei mažėjant galimybėms rasti pragyvenimo šaltinį Japonijos teritorijoje, emigracija buvo geriausias sprendimas tūkstančiams japonų. Pati valstybė skatindavo išvykimą iš šalies, kaip būdą iš dalies sumažinti socialines problemas (Tsuda 1996).

Pirmyn į Braziliją! Ten milijonai pinigų medžių, kurie laukia jūsų! Šia reklama Japonijos valdžia skatino jaunos be perspektyvų piliečius emigruoti į Pietų Ameriką (Ten pat: 1996: 34). Medžiai, apie kuriuos kalbama reklamoje, – kavamedžiai. Tikėdami šiomis svajonėmis, pirmieji japonų imigrantai atvyko į Braziliją. Jie susidūrė su visiškai nežinoma realybe. Dauguma dirbančiųjų kavos plantacijose niekada nebuvo net paragavę šio juodo kartaus gėrimo (Handa 1987: 87). Tomoo Handa, aprašydamas pirmuosius sunkios imigrantų adaptacijos metus, pažymi įvairius sunkumus: nuo maisto paruošimo, kai atvykėliai privalėjo išmokti kepti su lašinių aliejumi bei naudoti česnaką kaip prieskonį, valgyti pupeles kaip sūrų maistą, o ne saldų, iki namų ūkio ekonomikos valdymo ar šeimos vertybių; nuo kalbų mokėjimo iki santykių palaikymo su kitais imigrantais ir brazilais. Japonų imigrantai pavadindavo brazilus „gajjin“ (neatpažįstama žmonija), nes buvo nustebinti visiškų gyvenimo būdo skirtumų.

Tvyrant įtampai tarp dviejų „skirtingų pasaulių“, japonai bandė išsaugoti savo tradicijas ir įpročius. Toks reiškiny, kaip teigia Vytis Čiubrinskas (2014), kūrė „dvigubą sąmonę, tam tikrą hibridiškumą įveikiant įtampą tarp asimiliacijos į naują terpę ir nesiintegravimo, užsidarymo savo tradicijoje“ (p. 128). Naujoje žemėje imigrantai sukūrė mokyklas, kuriose mokydavo japonų kalbos, Japonijos istorijos, geografijos. Namuose bandydavo gaminti tradicinius Japonijos patiekalus, pritaikydami vietinius produktus, „tiesa, po truputį prisitaikydami prie vietinių maisto, kaip pupelių ir bulvių šaknų, nes klimatas ir fizinis darbas to reikalaujavo“ (Handa 1987: 65).

Nuo pradžių šių imigrantų priėmimas buvo prieštarai vertinamas. Netgi oficialiuose aukštų pareigūnų pranešimuose, kurie darė įtaką vyraujančioms vietinių nuotaikoms, japonai būdavo pripažinti kaip visiškai „kiti“ ir priskirti „nesuvokiamai rasei, kuri negali kultūriškai asimiliuotis“ (Kodama 2007: 195). Debatai apie japonų imigraciją remdavosi dviem susiformavusiais stereotipais, kuriais vietiniai stodavo „už“ arba „prieš“ tokių imigrantų buvimą šalyje. Vienas buvo teigiamas, kitas neigiamas stereotipo konstravimas: darbingi žmonės, bet neasimiliuojantys. Ryškiai skirtingi fiziškai ir kultūriškai, oficialiai pripažinti neasimiliuojantys, japonų imigrantai visą laiką buvo stebimi, įtartini, įtariami.

1938 m., kai Brazilijos valdžioje įsivyravo diktatūra, buvo uždraustos kitų kalbų (ne portugalų k.) mokyklos ir knygos. Taip pat buvo draudžiama puoselėti nevietines tradicijas. Šis įvykis sukėlė didžiausią įtampą tarp nikėjū¹ bendruomenės ir vietinių šalies valdžios, kadangi imigrantų ir jų palikuonių identitetas buvo paremtas jų kalba ir griežtu tradicijų perdavimu (IBGE 2007). Nepaisant valdžios pastangų marginalizuoti tokią praktiką, toliau slaptai vyko japonų kalbos mokymai bei papročių perdavimas jų bendruomenių viduje arba bent šeimose.

Bėgant laikui ir mažėjant oficialiai kitų kalbų ir kultūrų represijai, kultūrinių skirtumų iššūkiai vis tiek liko gyvi, bet integracijos ir socialinio mobilumo situacija keitėsi.

IDENTITETO SUSIFORMAVIMAS AR IŠSAUGOJIMAS

Japonų imigrantų palikuonių kartos yra skiriamos pagal skirtingus pavadinimus: *nissei* – imigrantų sūnūs, *sansei* – anūakai ir *yonsei* – proanūakai. Kiekviena iš šių kartų skirtingai reaguavo / reaguoja į japonų bendruomenę ir į savo gimtosios šalies bendruomenę (Konigame 2011). *Sansei* ir *Yonsei* yra mažiau paveikti bendruomenės tradicijų ir labiau integruoti į Brazilijos kultūrą nei jų tėvai ir seneliai. Pavyzdžiui, didžioji dalis nekalba japonų kalba. Tačiau retas atvejis, kad nepastebėtume iš kartos į kartą perduotų tradicinių vertybių, ypač tų, kurios padėjo palypėti į aukštesnį socialinį statusą, t. y. pastangos ir gebėjimas įveikti sunkumus. Tai, ką japonų imigrantai vadina *bushido dvasia* (t. y. karys, kuris save kontroliuoja). Tai pagrindinės vertybės, kuriomis kitos kartos rėmėsi dirbdamos, šeimoje, ir perduotos nuo Meidžio laikotarpio² auklėtų imigrantų.

Vienas iš Meidžio eros žingsnių po 300 metų Japonijos izoliavimo buvo skatinti švietimą. Švietimas buvo laikomas pagrindine vertybe siekiant sumažinti šalies atsilikimą, taip pat padėsianti modernizuoti šalį. Šią vertybę sėkmingai perėmė žmonės, besivadovaudami principu, kad vienas iš jauniausiųjų vaikų privalo mokytis ir gauti diplomą tam, kad pagerintų šeimos gyvenimo standartą, o vyriausiasis vaikas privalėjo rūpintis šeimos ūkiu arba tęsti tėčio profesiją (Okamoto 2007).

Japonų imigrantai, atvykstantys į Braziliją, pritaikė tokią šeimos sistemą naujam kontekstui (Miyao 1980). Kai imigrantai nerasdavo galimybės vaiko švietimui toje vietovėje, kurioje

¹ Angl. *Nikkei* – Japonijos piliečiai, gyvenantys užsienyje, ir jų palikuonys (Dictionary.com, 2007).

² Imperatoriaus Meidžio valdymo laikotarpis – 1868–1912 m.

įsikūrė, jie patys susiorganizuodavo, sukurdavo mokyklas (Miyao 1980: 92; Kawamura 2003: 86). Išsaugodami kilmės šalies perduotas vertybes, palyginti su kitų šalių imigrantų grupėmis, japonų imigrantai kopė aukštyn socialinio mobilumo trajektorija. Dėmesys švietimui ir disciplinos laikymasis padėjo suformuoti teigiamą įvaizdį kitoms imigrantų kartoms. Į nikėjus pradėta žiūrėti kaip į „mėgstančius ir sugebančius mokytis“, „protingus“ ir „disciplinuotus“ (Lesser 2008).

Šiandien japonų kilmės žmonių grupės, palyginti su kitomis Brazilijos visuomenės grupėmis, turi aukštąjį išsilavinimą ir dažniausiai priklauso vidurinėsios klasės sluoksniui, užima kvalifikuotas darbo pozicijas (Beltrão, Sugahara 2006: 86). Verta paminėti, kad per daugiau nei šimtą metų nuo japonų imigracijos pradžios nepastebimas nei vienas ryškus ir staigus praturtėjimo pavyzdys, o šių žmonių socialinio mobilumo nuosekli istorija nesusijusi su pastangomis įgyti išsilavinimą (Miyao 1980: 93).

1980 m. Miyao tyrimas parodė, kad tuo metu San Paulo valstijoje nikėjai sudarė 2,32 % visų gyventojų, o iš visų išlaikusiųjų baigiamuosius egzaminus svarbiausiame valstijos universitete 10,7 % sudarė japonų kilmės studentai. 2001 m. tyrimas atskleidė, kad japonų kilmės žmonės sudarė 0,5 % visų Brazilijos gyventojų, o 2,6 % – visų sėkmingai baigusiujų universitetą (Gois, 2001).

Ši grupė yra aiškiai išskiriama dėl kultūrinių, fizinių bruožų ir dabar suprantama kaip sėkmingai ekonomiškai ir socialiai besivystanti grupė (Tsuda 1996). Pozityvi / teigiama mažuma dažnai yra labiau vertinama už pačius vietinius gyventojus. Vykstant teigiamos diskriminacijos reiškiniui, pozityvi mažuma gauna privilegijuotą visuomenės grupės statusą.

NIKĖJŲ BENDRUOMENĖS VIDINĖS IR IŠORINĖS REAKCIJOS Į STEREOTIPUS BEI JŲ PRIEŽASTYS

1986 m. Saito (1987: 199), nagrinėdamas stereotipus, atsiradusius japonų bendruomenės ir brazilų visuomenės santykiuose, atkreipė dėmesį į *estereotipias* reiškinį – kai įspūdziai gali formuoti teigiamą ar neigiamą charakteristiką, kuri suprantama kaip tikrasis įvaizdis.

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad daugumos grupė (ne japonų kilmės individų) japonų kilmės vyrams priskiria šiuos stereotipus: mėgstantys ir gebantys mokytis, darbingi, atsakingi ir atkaklūs; o japonų kilmės moterims: atsakingos, mėgstančios ir gebančios mokytis, drovios. Šia išvada autorius pabrėžia, kad tie stereotipai, kurie buvo konsoliduoti apie japonų kilmės žmones 1920–1960 m., t. y. „išdavikai“ (dėl tarptautinių konfliktų Antrajame pasauliniame kare Japonija ir Brazilija buvo priešinguose frontuose), „egoistai“, „arogantiški“, „neasimilijuojantys“, „siauraakiai“, „mažaūgiai“, palaiipsniui dingo dėl kitų ryškesnių skiriančiųjų savybių. Nuo 1950 m., kai nikėjai pradėjo demonstruoti išskirtinai gerus mokymosi rezultatus Brazilijoje, šių žmonių įvaizdis ėmė keistis ir vietinių gyventojų akyse (Sakurai 2007).

Bendraudami japonai palaiipsniui ėmė keisti nuomonę apie brazilus: iš „pavojingi“, „nešvarūs“, „vagys“, „juodi“, „užsieniečiai“, į „komunikabilūs“, „mėgstantys švęsti“, „mėgstantys juoktis“, „linksmi“. Nors abipusiai įvaizdžiai ir pasikeitė, tapo teigiami, tačiau išliko aiškios ribos tarp abiejų grupių ir suvokimas, kad vieni kitiems nepriklauso (Sasaki 2009).

Šiandien Brazilijoje japonų kilmės ir ne japonų kilmės grupių integracija yra ištobulėjusi, vyko sėkminga nikėjų bendruomenės integracija į vietinių daugumą, tačiau tebelieka „mes“ ir „jie“ suvokimas. Ne japonų kilmės žmonės kartais spontaniškai pasako „japonas“, o atsakydami į tai, nikėjai brazilus pavadina „užsieniečiais“ – ne savais. Tai rodo, kad išlieka sienos tarp šių dviejų grupių.

Tsuda (1996) teigia, kad *nipo-brazilai*³ turi dvipusį etninį identitetą, kuris yra dinamiškas ir svyruoja tarp japonų bei brazilų, kadangi talpina savyje abiejų identitetus – mažumos ir daugumos.

Mažumos grupei labai sunku išlaikyti lygiaverčius du identitetus – vienas tampa stipresnis. Pagal Tsudą, „japonų aspektas“ yra stipresnis ir labiau priimtinas nikėjų bendruomenei, nors ir stengiamasi palaikyti ir brazilišką etninį sąmoningumą (p. 152).

Maria Juliana Konigame (2011) pabrėžia, kad tarp japonų imigrantų anūkų ir proanūkių „japonų aspektas“ ne visada vyrauja, atvirkščiai, dažniausiai skirtumus tarp japonų ir ne japonų kilmės grupės nubrėžia ne japonų kilmės individai. „Nipo-brazilai ypač atkakliai laiko save brazilais, turinčiais aiškų brazilų identiteto sąmoningumą“ (p. 129).

Ne japonų kilmės žmonės priskiria jaunesnę japonų kilmės kartą tai pačiai grupei, kaip ir vyresnėms kartoms, bet tai ne visada yra tikslu. Dauguma japonų kilmės jaunosios kartos atstovų niekada nevažiuoja į Japoniją, nekalba japoniškai ir pačiame San Paulo mieste ne visi dalyvauja japonų bendruomenės veikloje ar užmezga ryšį su tos pačios kilmės žmonėmis. Apskritai galima teigti, kad *nipo-brazilai* kultūrine prasme yra labiau brazilai nei japonai. Tai akivaizdu, kai jie šiandien migruoja į Japoniją (Tsuda 1996: 28).

Keleto tyrėjų nuomone, propaguojanti kultūra Brazilijos japonų bendruomenėje net neatitinka japonų visuomenės kultūros. Koichi Mori teigia, kad „puoselėjama japonų kultūra už Japonijos teritorijos pamažu tampa kitokia, bet tai ne japonų kultūra. Ypač tai akivaizdu Brazilijoje, kur nikėjai sukūrė etninę kultūrą su japoniškais ir braziliškais bruožais. Todėl šventės, kurios reguliariai vyksta San Paule, Liberdade rajone, turi mažai bendro su taip pat pavadintomis šventėmis, organizuojamomis Japonijoje“ (Manfrinatto 2008: 7).

Neretai atvykstančius iš dabartinės Japonijos aplankyti japonų bendruomenės San Paule nustebina jų kalba bei papročiai. To nepamatysi dabartinėje Japonijoje. „San Paulo japonų bendruomenėje dažnai susidaro įspūdis, kad tai yra senoji Japonija, kuri jau nebeegzistuoja dabartinėje Japonijoje“ (Sasaki 2009: 12). Pavyzdžiui, šventės, kurios jau nepopuliarios Japonijoje, nikėjų bendruomenėje yra organizuojamos reguliariai, pavyzdžiui, „O-matsuri“ ar „Bon-odori“, kai šokama laukiant protėvių dvasių.

Nikėjų bendruomenės pastangos išlaikyti tradicijas ir kalbą buvo būdas išsaugoti savo identitetą geografiškai nutolus nuo kilmės šalies. Be to, *nipo-brazilų* bendruomenėje būtina nuolatos atnaujinti savo etninį identitetą kaip skiriamąjį bruožą, kad išliktų kaip teigiama mažuma. Kitais žodžiais tariant, būtina išlaikyti „japonų kultūrą“, nepriklausomai, ar ji vis dar gyvuoja, ar ne.

Tsuda (1996) įsitikinimu, priemonė, kuri naudojama išlaikyti išskirtinį etninį identitetą, neegzistuojantį keleto individų ar esantį arti neegzistavimo, yra *etninis simbolis*. Šį terminą Gansas (1979) naudoja apibūdinamas identiteto įsitvirtinimą per simbolines reikšmes (konstravimus) pagal kultūrinių tradicijų bei simbolių nostalginę ištikimybę, kurie atspindi šventėse, maiste, drabužiuose, bendruomenės žiniasklaidoje, filmuose ir teatruose (Sasaki 2009).

„Nipo-brazilai yra grupė, kurios kultūrinė charakteristika, iš pradžių atskirianti grupę kaip etninę mažumą, toliau dingsta asimiliacijos procese, išskyrus ten, kur stiprus mažumos sąmoningumas gyvuoja tarp jos žmonių subjektyviame lygmenyje. Taip *nipo-brazilų* Japonijos tradicijų sukūrimas simboliniame lygmenyje jiems padeda išsaugoti savo identitetą ir savo socialinį statusą kaip teigiamai mažumai“ (Tsuda 1996: 163).

Yra privalumų būti priskirtiems „japonams“ Brazilijoje, kadangi juos lydi teigiama stigma: „mėgstantys mokytis“, „stengiasi“, „disciplinuoti“, „darbštuoliai“, bet, kita vertus, jaučiamas

³ Port. *Nipo-brasileiro* – japonų kilmės žmogus (Michaelis 2014).

nipo-brazilų bendruomenės spaudimas užpildyti tą *a priori* pateiktą įvaizdį. Bendruomenė, kuri stengiasi išsaugoti senas tradicijas ir įpročius, kai yra naudinga atnaujinti „privilegiuotą“ etninį identitetą, tuo pačiu sukuria spaudimą, kad šios etninės mažumos atstovai laikytųsi to, kas suprantama kaip dera „japonams“ (japonų kultūriniam standartui). Todėl labai rūpinamasi bendruomenės atstovų reputacija, stengiamasi išlaikyti teigiamus stereotipų konstravimus. Kas netinkamai atsako į teigiamo stereotipo sukūrimą, yra griežtai smerktini, o kas išlaiko bendruomenės „kodeksą“ – įgyja pagarbą ir prestižą bendruomenės viduje (Sasaki 2009).

Brazilijoje daugelis japonų kilmės žmonių praranda skiriamuosius kultūrinius bruožus, būdingus vyresnėms kartoms (taip pat domėjimąsi etnine kultūra), tačiau jiems reikia įtvirtinti etninius skirtumus su vyraujančia dauguma, kad toliau išsaugotų prestižą ir socialines naudas Brazilijos visuomenėje. Čia jie gali pasikliauti etniniu identitetu per simbolines reikšmes (konstravimus) (Gois 2011). Visuomenės dauguma vis dėlto priskiria „japono“ stigmą *nipo-brazilams* dėl to, kad paprasčiausiai fiziniai rytų šalių bruožai yra lengvai skiriami (Lesser 2001: 299).

„Japonų kultūros charakteristika, kurią sunkiau pastebėti ir kuri gali būti paslėpta priklausomai nuo galimos naudos (galima parodyti – esi japonas, kad sulauktum teigiamo išskirtinumo; individas gali nuslėpti japonų kilmę, jeigu tikslas – būti nepastebėtam daugumos visuomenėje). Tačiau rasiniai skirtumai neleidžia taip lengvai manipuluoti. Fizinė charakteristika yra stigma, kuri visada skiria japonų kilmės žmones į mažumos grupę nepaisant visų galimų pastangų kultūriškai asimiliuotis“ (Centenário 2008: 167).

Šiandien dažni japonų kilmės individų identitetų konfliktai, kadangi jie yra automatiškai priskiriami japonų bendruomenei (dėl pozityvių šios bendruomenės įgytų stereotipų) ir turi spręsti, ar išpildyti tuos lūkesčius, nors dažniausiai jie net neturi nieko bendro su Japonijos kultūra (Dantas 2012).

Būtina atkreipti dėmesį, kad ne vien teigiamų stereotipų formuojamas japonų kilmės žmonių įvaizdis, kai jie nesijaučia esantys japonai, o save laiko brazilais, tai ir dėl neigiamų šios šalies kilmės individams priskirtų stereotipų. Tai sunkina pilnavertišką dalyvavimą socialiniame gyvenime – „drovūs“, „intravertai“, „nemoka šokti sambos“, „nemoka žaisti futbolo“ (Sasaki 2009). Šių stereotipų naudojimas ir jų vertinimas priklauso nuo socialinio konteksto.

Vieno interviu su Konigame (2011) ištraukos parodo, ką jausdavo respondentas, kai kiti jį vadindavo „japonu“ ar pan.: „Šiandien man 24 metai. Prisimenu, kai man buvo 12 metų, žaisdavau su kitais vaikais (buvau vienintelis tarp kaimynų japonų kilmės berniukas), jie mane vadindavo „samurajumi“. Man tai nepatikdavo, nors tada net nežinojau, ką tai galėtų reikšti, bet jie taip sakydavo su pašaipą. Jei taip mane kas vadintų šiandien – džiaugčiausi. Tada nepatikdavo ir dėl to, kad taip mane vadino kiti vaikai, mane tarsi išskirdavo, aš negalėjau jaustis pilnavertis „chebros“ dalyvis. Šiandien man tai patiktų, nes būti pavadinamam „samurajum“ reikštų, kad mane išskiria – teigiamai išskiria“ (p. 64).

Stereotipas įkalina nikėjus laukiamame sukonstruotame vaidmenyje. Tai tarsi ne japonų kilmės individai nepripažįsta dvipusio identiteto egzistavimo galimybes. Dažnai nepaisoma, kad daugelis japonų bendruomenės narių šiandien jaučiasi esantys labiau brazilai, o ne japonai, ir nenorėtų būti išskirti.

IŠVADOS

- Japonų imigracija skiriasi nuo europiečių imigracijos dėl ryškesnių kultūrinių ir etninių priešingybių. Nuo pradžių šių imigrantų priėmimas buvo vertinamas priešaringai. Debatai apie japonų imigraciją remdavosi dviem susiformavusiais stereotipais, kuriais vietiniai stodavo

„už“ arba „prieš“ tų imigrantų buvimą šalyje: darbingi žmonės, bet neasimilijuojantys. Ryškūs fiziniai ir kultūriniai skirtumai, oficialiai pripažinti neasimilijuojantys japonų imigrantai visą laiką buvo stebimi, įtartini, įtariami.

- Laikui bėgant, japonų dėmesys švietimui, disciplinos laikymuisi, tapo vis akivaizdesni. Tai palaiptams pakeitė brazilų požiūrį į japonų kilmės žmones. Nuo 1950 m., kai nikėjai pradėjo rodyti išskirtinai gerus mokslo rezultatus Brazilijoje, šių žmonių įvaizdis tarp vietinių gyventojų ėmė sparčiai keistis. Jie jau apibūdinami kaip „geri mokiniai“ ir „protingi“. Palaiptams brazilų įvaizdis japonų kilmės žmonių akyse taip pat pakito: iš „pavojingi“, „nešvarūs“, „vagys“, „juodi“, „užsieniečiai“ tapo „komunikabilūs“, „mėgstantys švęsti“, „mėgstantys juoktis“, „linksmi“.

- Puoselėjama japonų kultūra už Japonijos teritorijos pamažu virto kitokia kultūra – su brazilais arba nusistovėjusiais elementais, skiriančiais Brazilijos japonų kilmės bendruomenės puoselėjamą kultūrą nuo realiai gyvuojančios Japonijos kultūros. Neretai atvykstantys iš dabartinės Japonijos aplankyti San Paulo japonų bendruomenės narių nustemba, kad jų kalba ir papročiai įgavo bruožų, kurių nėra dabartinėje Japonijoje.

- Pastebimas nikėjų bendruomenės spaudimas išlaikyti „japonų kultūrą“ nepriklausomai, ar ji iš tikrųjų gyvuoja, ar ne. Privalumas Brazilijoje būti priskirtiems „japonams“, nes jų įvaizdis teigiamas: „mėgstantys mokytis“, „dedantys pastangų“, „disciplinuoti“, „darbštuoliai“. Tie, kurie neatitina teigiamo stereotipo – griežtai smerkiami, o kurie išlaiko bendruomenės „kodeksą“ – įgyją pagarbą ir prestižą bendruomenės viduje.

- Fizinė charakteristika yra stigma, kuri visada skiria japonų kilmės žmones į mažumos grupę nepaisant visų galimų pastangų kultūriškai asimiliuotis“ (Ten pat: 167). Todėl japonų kilmės individai dažnai susiduria su identitetų konfliktais. Būdami automatiškai priskirti japonų bendruomenei ir suvokdami, kad dėl pozityvių šios bendruomenės įgytų stereotipų yra teigiamai diskriminuojami, turi spręsti, ar išpildyti tuos lūkesčius, nors dažniausiai jie neturi nieko bendro su Japonijos kultūra.

- Stereotipas įkalina nikėjus laukiamame sukonstruotame vaidmenyje. Tarsi ne japonų kilmės individai nepripažįsta dvipusio identiteto egzistavimo galimybes. Dažnai neatžvelgiama, kad daugelis japonų bendruomenės narių šiandien jaučiasi labiau brazilai nei japonai ir nenorėtų būti išskirti.

- Šiandien integracija tarp japonų kilmės ir ne japonų kilmės grupių yra pasiekusi aukštą lygį. Įvyko tam tikra „nikkei“ bendruomenės asimiliacija vietinių daugumos atžvilgiu, bet vis tiek išlieka suvokimas – „mes“ ir „jie“.

Gauta 2015 06 22
Priimta 2015 11 12

Literatūra

1. Cardoso, R. C. L. 1998. *Estrutura familiar e mobilidade social: estudo dos japoneses no Estado de São Paulo*. São Paulo: Kaleidos.
2. Vários Autores. 2010. *Centenário: Contribuição da Imigração Japonesa para o Brasil Moderno e Multicultural*. São Paulo: Paulo's Comunicação e Artes Gráficas.
3. Čiubrinskas, V. 2014. *Transnacionalinė etnifikacija: reteritorializuota kilmė ir „kosmopolitizmas su šaknimis“ imigrantų identiteto strategijose ir praktikose*.
4. Dantas, S. D. (org.). 2012. *Diálogos interculturais: reflexões interdisciplinares e intervenções psicossociais*. São Paulo: Instituto de Estudos Avançados da Universidade de São Paulo.
5. Dictionary.com. 2007. „Nikkei“. Random House, Inc. (žiūrėta: 2015 03 02).
6. Góis, P. M. R. 2011. *A construção secular de uma identidade transnacional: a cabo-verdianidade do (ou no) mundo cabo-verdiano*. Porto: FBAUP.

7. Hall, S. 2001. *A identidade cultural na pós – modernidade*. Rio de Janeiro: DP & A.
8. Hall, S.; Werbner, P. 2008. “Cosmopolitanism, Globalisation and Diaspora”, in *Anthropology and the New Cosmopolitanism*, ed. P. Werbner. London: Sage, 345–360.
9. Konigame, M. J. 2011. *Local and Global in the Nipo-Brazilian Community: A Sociological Exercise Under the Youngs Perspective in São Paulo City*.
10. Kripienė, I. 2012. *Identitėtų konstravimas transnacionalinėje migracijoje: šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos Jungtinėse Amerikos Valstijose*: daktaro disertacija. Kaunas: VDU leidykla.
11. Lesser, J. 2001. *Negociando a identidade nacional: imigrantes, minorias e a luta pela etnicidade no Brasil*.
12. Lesser, J. 2008. *Reflexões sobre (codi)nomes e etnicidade em São Paulo*.
13. Lesser, J. 2008. *Uma diáspora descontente: os nipobrasileiros e os significados da militância étnica, 1960–1980*.
14. Manfrinatto, A. 2008. “Sorry, Liberdade: teoria de Koichi Mori prega a não existência da cultura japonesa no Brasil”, in *Revista 100 anos da Imigração Japonesa no Brasil*. São Paulo: Editora Abril.
15. Miyao, S. 2002. *Nipo-Brasileiros – Processo de Assimilação*. São Paulo: Centro de Estudos Nipo-Brasileiros.
16. Saito, T. 1986. *Brasileiros e Japoneses, Confrontos de Identidade*. São Paulo: Copani.
17. Sasaki, E. 2009. *Dekasseguis: trabalhadores migrantes Nipo-Brasileiros no Japão*. São Paulo: Unicamp.
18. Miyasaka, L. S. 2007. *Migração e saúde mental: brasileiros descendentes de japoneses no Japão e no Brasil*. São Paulo: Jornal Brasileiro de Psiquiatria.
19. Okamoto, M. Y. 2007. *Dekassegui e família: encontros e desencontros*. Tese (Doutorado em Psicologia Clínica). São Paulo: USP/SP.
20. Sasaki, E. M. 2009. *Um olhar sobre o movimento de kassegui de brasileiros ao Japão no balanço do centenário da Imigração Japonesa ao Brasil*. São Paulo: Simpósio de Avaliação do Centenário da Imigração Japonesa no Brasil.
21. Tsuda, T. 1996. *Strangers in the Ethnic Homeland*. California: UCB.
22. Ueno, L. S. 2008. *Migrantes em trânsito entre Brasil e Japão: uma intervenção psicossocial no retorno*: dissertação. São Paulo: USP/SP.

VLADAS BARTOCHEVIS

Nikkei community in Brazil – formation of identity and integration challenges

Summary

This article seeks to analyze the identity formation evolution for the ethnic minority group of Japanese origin and their integration challenges in the Brazilian society. The Nikkei community is one of the largest ethnic minority groups in Brazil and the largest Japanese community outside Japan's territory. In the face of one of the largest refugee crises in Europe, the analysis of the collision of such contrasting cultures and the attempt to coexist in the same space can help to anticipate integration challenges and help in the formation of experts and people's general opinion on this topic. This article will allow us to reach the conclusion that regardless of the current positive preconception, still there exist the conceptions of “we” and “they” because of some of reasons such as the desire of the Japanese-Brazilian community to remain separate maintaining their status, also because of the positive discrimination of the majority and, finally, because of different physical characteristics which are evident.

Key words: identity formation, integration, stereotypes, assimilation, immigration